ΙΣΤΟΡΙΑ

ΠΡΟΣΑΝΑΤΟΛΙΣΜΟΥ

2017

ΕΚΦΩΝΗΣΕΙΣ

ΟΜΑΔΑ ΠΡΩΤΗ

ΘΕΜΑ Α1

Να δώσετε το περιεχόμενο των ακόλουθων όρων:

α. Εκλεκτικοί
β. Στρατιωτικός Σύνδεσμος
γ. Μικτή Επιτροπή Ανταλλαγής

Μονάδες 15

ΘΕΜΑ Α2

Να αντιστοιχίσετε σωστά τα γράμματα (διπλωματικές πράξεις) της στήλης Α με τους αριθμούς (ρυθμίσεις) της στήλης Β (περισσεύει ένα στοιχείο από τη στήλη Β):

ΣΤΗΛΗ Α	ΣΤΗΛΗ Β
α. Συνθήκη του Λονδίνου (1913)	1. Παραχώρηση στην Ελλάδα της Δυτικής Θράκης από τη Βουλγαρία
β. Συνθήκη του Βουκουρεστίου (1913)	2. Παραίτηση του σουλτάνου από όλα τα δικαιώματά του στην Κρήτη
γ. Συνθήκη του Νεϊγύ (1919)	3. Εξαίρεση από την ανταλλαγή των μουσουλμάνων της Δυτικής Θράκης
δ. Συνθήκη των Σεβρών (1920)	4. Αμοιβαία απόσβεση των οικονομικών υποχρεώσεων μεταξύ Ελλάδας και Τουρκίας
ε. Συμφωνία της Άγκυρας (1930)	5. Υπαγωγή της περιοχής της Σμύρνης σε ελληνική διοίκηση για πέντε χρόνια
	6. Τερματισμός των Βαλκανικών πολέμων

Μονάδες 10

ΘΕΜΑ Β1

α. Ποια ήταν τα χαρακτηριστικά των κομμάτων κατά το τελευταίο τέταρτο του 19ου αιώνα και πώς ήταν οργανωμένη η βάση τους; (μονάδες 7)

β. Με ποια κριτήρια επιλέγονταν οι υποψήφιοι βουλευτές και ποια ήταν η κοινωνική τους προέλευση κατά το ίδιο χρονικό διάστημα; (μονάδες 6)

Μονάδες 13

ΠΥΛΗ

ΘΕΜΑ Β2

α. Γιατί η Επιτροπή Αποκαταστάσεως Προσφύγων (ΕΑΠ) έδωσε προτεραιότητα στη γεωργία; (μονάδες 6)

β. Για ποιους λόγους προτιμήθηκαν η Μακεδονία και η Δυτική Θράκη για την εγκατάσταση των προσφύγων; (μονάδες 6)

Μονάδες 12

ΟΜΑΔΑ ΔΕΥΤΕΡΗ

ΘΕΜΑ Γ1

Με βάση τις ιστορικές σας γνώσεις και αντλώντας στοιχεία από τα κείμενα που σας δίνονται, να αναφερθείτε:

α. στις διεθνείς εξελίξεις του 1908 που επηρέασαν την πορεία του Κρητικού Ζητήματος (μονάδες 4) και στις σχετικές αντιδράσεις των Κρητών, (μονάδες 8)

β. στις αντιδράσεις των Μεγάλων Δυνάμεων και της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας (Τουρκίας) που προκάλεσαν οι ενέργειες των Κρητών. (μονάδες 13)

Μονάδες 25

ΚΕΙΜΕΝΟ Α

Χειρόγραφη προκήρυξη του Ελευθερίου Βενιζέλου:

Τρίτη μεσονύκτιον 22 Σεπτεμβρίου 1908

Αγαπητοί συμπατριώται,

Της Βουλγαρίας ανακηρυχθείσης εις Βασίλειον, ανάγκη αμέσως αύριον να κηρύξωμεν και ημείς την ένωσιν. Παραλάβατε όσους περισσοτέρους δύνασθε αόπλους και έλθετε αύριον εις Χανιά έως τας 2 μ.μ.

Ζήτω το Έθνος, ζήτω η ένωσις.

ΚΕΙΜΕΝΟ Β

Διάγγελμα της Κυβερνήσεως της Κρήτης:

Προς τον Λαόν της Κρήτης

Αγαπητοί συμπατριώται,

Ιερόν καθήκον επέβαλεν και εις τον λαόν και εις την κυβέρνησιν να λύσωσι και τον τελευταίον δεσμόν τον κωλύοντα την πλήρη ανεξαρτησίαν της αγαπητής μας πατρίδος και να κηρύξωμεν την ένωσιν της Κρήτης μετά της Μητρός Ελλάδος. Τα κωλύματα, άτινα παρενεβάλλοντο μέχρι τούδε εις την αγαθήν θέλησιν των Προστατίδων Δυνάμεων, [...] ήρθησαν εντελώς, διότι από προχθές ο τηλέγραφος μας ανήγγελεν ότι η μεν Βουλγαρία ανεκηρύχθη εις ανεξάρτητον Βασίλειον, η δε Βοσνία και Ερζεγοβίνη προσαρτάται εις την Αυστροουγγαρίαν. [...]

Εναπόκειται ήδη εις πάντας ημάς να δείξωμεν ότι είμεθα άξιοι του μεγάλου επιτελεσθέντος βήματος, τηρούντες μετά ζήλου την δημοσίαν τάξιν και περιφρουρούντες μετά πατρικής μερίμνης τα συμφέροντα των συμπατριωτών μας Μουσουλμάνων.

Έχομεν ακράδαντον πεποίθησιν ότι ο Κρητικός Λαός, ο οποίος εις τας κρισίμους περιστάσεις ανεφάνη πάντοτε πιστός εκτελεστής του καθήκοντός του δεν θα υστερήση σήμερον τούτου.

ΠΥΛΗ

ΚΕΙΜΕΝΟ Γ

Το Ενωτικό Ψήφισμα της Κυβερνήσεως της Κρήτης:

Η Κυβέρνησις της Κρήτης, διερμηνεύουσα το αναλλοίωτον φρόνημα του Κρητικού Λαού, κηρύσσει την ανεξαρτησίαν της Κρήτης και την ένωσιν αυτής μετά της Ελλάδος, όπως μετ' αυτής αποτελέση αδιαίρετον και αδιάσπαστον Συνταγματικόν Βασίλειον. [...]

Εντέλλεται εις τας Αρχάς της νήσου, όπως, συμφώνως τω Ψηφίσματι τούτω, εξακολουθήσωσι ν' ασκώσι τα καθήκοντα της υπηρεσίας των.

Εγένετο εν Χανίοις τη 24η Σεπτεμβρίου 1908.

Στέλλα Κ. Αλιγιζάκη, *Η επαναστατική προκήρυξη της 22 Σεπτεμβρίου 1908, Συμβολή στην Κρητική Ιστορία της περιόδου της Αυτονομίας*, Αθήνα 1982, σ. 71 και 89-90, στο *Θέματα Νεοελληνικής Ιστορίας*, Γ΄ Λυκείου, βιβλίο καθηγητή.

ΚΕΙΜΕΝΟ Δ

Η αντίδραση των προστάτιδων Δυνάμεων απέναντι στην επαναστατική πρωτοβουλία του κρητικού λαού δεν ήταν απόλυτα αρνητική. Οι τέσσερις κυβερνήσεις, μετά από ολιγοήμερες διαβουλεύσεις, έσπευδαν να τονίσουν ότι «δεν θα απείχον του να αποβλέψουν μετ' ευμενείας προς την συζήτησιν του ζητήματος τούτου μετά της Τουρκίας, εάν η τάξις διατηρηθή εν τη νήσω και εξασφαλισθή η προστασία του μουσουλμανικού πληθυσμού». [...] Οι Νεότουρκοι εθνικιστές, μετά την αναγκαστική υποχώρηση απέναντι στη Βουλγαρία (:ανακήρυξή της σε ανεξάρτητο βασίλειο) και στην Αυστρο-Ουγγαρία (:προσάρτηση της Βοσνίας-Ερζεγοβίνης), αναζητούσαν στη ματαίωση της ενωτικής λύσεως το έρεισμα μιας πρώτης διπλωματικής επιτυχίας. [...] Πίσω από την παράταση των διαπραγματεύσεων δεν ήταν πλέον δύσκολο να διαφανεί η επιφυλακτικότητα αρχικά και η υπαναχώρηση στη συνέχεια των προστάτιδων Δυνάμεων. Σ' αυτό ακριβώς το σημείο, η Τουρκία έκρινε σκόπιμο να ζητήσει και την πλήρη διευκρίνιση των ευρωπαϊκών προθέσεων. [...]

Η ουσιαστική εντούτοις απεμπόληση της διαπραγματευτικής διαδικασίας με άμεσο στόχο την ένωση δεν ανέστειλε την εφαρμογή της αποφάσεως των Δυνάμεων να αποσύρουν από τη Μεγαλόνησο τα υπόλοιπα στρατεύματά τους. [...] Στις 30 Ιουνίου οι εκπρόσωποι των Δυνάμεων συνόδευαν την επαναβεβαίωση της 24ης Ιουλίου 1909 σαν ημέρα αποχωρήσεως των τελευταίων αγημάτων τους, με την εξαγγελία της σταθερής τους προθέσεως να προστατεύσουν, αν παραστεί ανάγκη, τη μουσουλμανική μειονότητα και να διαφυλάξουν πιστά την έννομη τάξη και τα επικυριαρχικά δικαιώματα του σουλτάνου.

* Το κείμενο αποδόθηκε στο μονοτονικό, διατηρήθηκε όμως η ορθογραφία του.

Κ. Σβολόπουλος, «Η Κρητική Πολιτεία από το 1899 ως το 1909», στο *Ιστορία του Ελληνικού Έθνους*, τόμ. ΙΔ΄, Εκδοτική Αθηνών, Αθήνα 1977, σ. 214-215.

ΠΥΚΑΗ

ΘΕΜΑ Δ1

Με βάση τις ιστορικές σας γνώσεις και αντλώντας στοιχεία από τα παρακάτω κείμενα και τον πίνακα που σας δίνονται, να αναφερθείτε:

α. στην εξέλιξη των ναυτικών κέντρων από τη δεκαετία 1821-1830 έως το 1870, (μονάδες 13)

β. στην περίπτωση της Σύρου και στους λόγους ανάπτυξής της κατά την ίδια περίοδο. (μονάδες 12)

Μονάδες 25

ΚΕΙΜΕΝΟ Α

[...] Στην διάρκεια της Επαναστάσεως είχε καταστραφή μεγάλο ποσοστό των πλοίων, αλλά ένας ισχυρός πυρήνας περισώθηκε. Αν και η Ύδρα και οι Σπέτσες είχαν χάσει αντίστοιχα τα 78% και 50% του εμπορικού τους ναυτικού, στο τέλος του αγώνα η πρώτη διέθετε ακόμη 100 πλοία συνολικής χωρητικότητας 10.240 τόννων και οι Σπέτσες είχαν 50 πλοία 10.324 τόννων, όλα από 30 τόννους και πάνω. Με την αποκατάσταση της ειρήνης ιδρύθηκαν νέα ναυπηγεία σε πολλά νησιά και λιμάνια η ναυπηγική έγινε μια από τις σημαντικότερες βιομηχανίες του νεοσύστατου κράτους. [...]

Μετά την Επανάσταση, η Σύρος και αργότερα ο Πειραιάς έγιναν τα κύρια εμπορικά κέντρα με τα πιο δραστήρια ναυπηγεία. Από το 1827 μέχρι το 1834 ναυπηγήθηκαν στην Σύρο πάνω από 260 πλοία.

* Το κείμενο αποδόθηκε στο μονοτονικό, διατηρήθηκε όμως η ορθογραφία του.

Γ. Λεονταρίτης, *Ελληνική εμπορική ναυτιλία*, Ε.Μ.Ν.Ε. Μνήμων, Αθήνα 1981, σ. 62-63.

ΚΕΙΜΕΝΟ Β

Σε κύριο ναυτιλιακό κέντρο της δυτικής Ελλάδας αναδεικνύεται η μικρή κωμόπολη σφηνωμένη σε μια γωνιά των βόρειων ακτών του Κορινθιακού κόλπου, το Γαλαξίδι. Πραγματοποιώντας μια πραγματικά εντυπωσιακή οικονομική άνθηση, το Γαλαξίδι, μέσα σε μία τριακονταετία, μεταξύ 1840 και 1870, πενταπλασιάζει το στόλο του. Το 1870, τη χρονιά της κορύφωσής του, διαθέτει 320 μεγάλα ιστιοφόρα και σχεδόν προκαλεί την αδιαμφισβήτητη κυρίαρχο του Αιγαίου, τη Σύρο, η οποία την ίδια χρονιά διαθέτει 700 ιστιοφόρα. Αποτελεί το κύριο ναυπηγικό κέντρο της δυτικής Ελλάδας και στηρίζει όλη του την ευημερία στην παραγωγή και εκμετάλλευση ιστιοφόρων.

ΠΙΝΑΚΑΣ: *Ελληνικά ναυτικά κέντρα με ποντοπόρα φορτηγά ιστιοφόρα*

	1840	**1870**
Γαλαξίδι	64	319
Σύρος	90	700
Σπέτσες	26	211
Ύδρα	24	119
Πειραιάς	1	49

Τζελίνα Χαρλαύτη, «Ναυτιλία», στο Κ. Κωστής – Σ. Πετμεζάς (επιμ.), *Η ανάπτυξη της ελληνικής οικονομίας τον 19ο αιώνα*, Αλεξάνδρεια, Αθήνα 2006, σ. 438 και 437.

ΠΥΛΗ

ΚΕΙΜΕΝΟ Γ

Το διαμετακομιστικό εμπόριο αποτέλεσε την πρώτιστη οικονομική δραστηριότητα στη Σύρο σε όλη την περίοδο της ακμής της. Σπουδαία συμμετοχή στο συνολικό εμπόριο της πόλης είχαν και οι εισαγωγές, οι οποίες σαφώς υπερτερούσαν σημαντικά των εξαγωγών που πραγματοποιούνταν από τους συριανούς εμπόρους. Στην ουσία η Σύρος υπήρξε αφενός η αγορά διοχέτευσης των δυτικών και ανατολικών προϊόντων προς την Ανατολή και τη Δύση αντίστοιχα και αφετέρου ο τόπος εισόδου των εξωτερικών αγαθών προς την ελληνική ενδοχώρα. [...] Το εμπόρευμα που είχε παραγγελθεί από τον ερμουπολίτη έμπορο ερχόταν στη Σύρο για να κατατεθεί στην αποθήκη διαμετακόμισης (transit).

Το ναυπηγείο της πόλης ήταν ένας από τους ζωτικότερους τομείς της τοπικής οικονομίας. Η πλούσια δραστηριότητά του οφείλεται στην παρουσία των ψαριανών και χίων ναυπηγών. [...] Στο πλευρό τους είχαν ένα πολυάριθμο εργατικό δυναμικό, το οποίο παρείχε ειδικευμένη εργασία. [...] Το συνολικά εργαζόμενο προσωπικό του ναυπηγείου ανέρχονταν σε πάνω από 1.000 άτομα. [...] Αν υπολογίσουμε ότι ο οικονομικά ενεργός πληθυσμός της Ερμούπολης το 1850 ήταν 7.650 άτομα, τότε ο αριθμός των απασχολούμενων στο ναυπηγείο της πόλης υποδεικνύει τη μεγάλη σπουδαιότητα που είχαν οι ναυπηγικές εργασίες στη Σύρο. [...]

Β. Καρδάσης, «Η Σύρος σταυροδρόμι της Ανατολικής Μεσογείου», στο Γ.Β. Δερτιλής - Κ. Κωστής (επιμ.), *Θέματα Νεοελληνικής Ιστορίας (18ος – 20ός αιώνας)*, Αντ. Ν. Σάκκουλα, Αθήνα, 1991, σ. 329, 325 και 332.

ΠΥΛΗ

ΑΠΑΝΤΗΣΕΙΣ

ΟΜΑΔΑ ΠΡΩΤΗ

Α.1.

Στρατιωτικός Σύνδεσμος: Το 1909 συντελείται μια τομή στην πολιτική ιστορία της Ελλάδας γενικότερα, και των πολιτικών κομμάτων ειδικότερα. Στις 15 Αυγούστου 1909 εκδηλώθηκε κίνημα στο Γουδί, το οποίο έγινε από τον *Στρατιωτικό Σύνδεσμο*, μια μυστική ένωση στρατιωτικών, με αιτήματα που αφορούσαν μεταρρυθμίσεις στο στρατό, τη διοίκηση, τη δικαιοσύνη, την εκπαίδευση και τη δημοσιονομική πολιτική. Ο *Στρατιωτικός Σύνδεσμος* δεν εγκαθίδρυσε δικτατορία, αλλά προώθησε τα αιτήματά του μέσω της Βουλής. [Προαιρετικά*: Ο Σ.Σ. εξασφάλισε την υποστήριξη των επαγγελματικών σωματείων της πρωτεύουσας (διαδήλωση 14 Σεπτεμβρίου 1910) και άσκησε πίεση στη Βουλή που ψήφισε μεγάλο αριθμό νόμων και αποφάσισε (Φεβρουάριος του 1910) την αναθεώρηση ορισμένων άρθρων του συντάγματος. Επιπλέον, λίγους μήνες μετά την ανάληψη της προεδρίας της Κρητικής Κυβέρνησης από τον Ελ. Βενιζέλο, ο Στρατιωτικός Σύνδεσμος που έλεγχε τα ελληνικά πολιτικά πράγματα μετά την επανάσταση στο Γουδί (1909), τον κάλεσε στην Αθήνα να αναλάβει την πρωθυπουργία της Ελλάδας (Σεπτέμβριος 1910)*]. Στις 15 Μαρτίου 1910 ο Στρατιωτικός Σύνδεσμος διαλύθηκε έχοντας επιτύχει τις επιδιώξεις του.

Εκλεκτικοί: Στην εθνοσυνέλευση του 1862-1864 συγκροτήθηκαν οι πυρήνες των δύο μεγάλων παρατάξεων, των πεδινών και των ορεινών, όπως ονομάστηκαν. Ο λαός συμμετείχε ενεργά στη συγκρότηση αυτών των δύο παρατάξεων. Μικρότερη απήχηση είχαν άλλοι πολιτικοί σχηματισμοί: *Το Εθνικόν Κομιτάτον*, υπό τον Επαμεινώνδα Δεληγιώργη και οι **Εκλεκτικοί,** οι οποίοι ήταν μια ετερόκλητη παράταξη εξεχόντων πολιτικών, λογίων και αξιωματικών, με μετριοπαθείς θέσεις, η οποία προσπαθούσε να μεσολαβεί μεταξύ των άλλων παρατάξεων και να υποστηρίζει σταθερές κυβερνήσεις.

Μικτή Επιτροπή Ανταλλαγής: Με βάση το άρθρο 11 της Σύμβασης της Λοζάνης ιδρύθηκε η Μικτή Επιτροπή Ανταλλαγής με έδρα την Κωνσταντινούπολη. Την αποτελούσαν έντεκα μέλη (τέσσερις Έλληνες, τέσσερις Τούρκοι και τρία μέλη-πολίτες ουδέτερων κατά τον Α' Παγκόσμιο πόλεμο κρατών) με αρμοδιότητα τον καθορισμό του τρόπου μετανάστευσης των πληθυσμών και της εκτίμησης της ακίνητης περιουσίας των ανταλλαξίμων. [Προαιρετικά: Η Μικτή Επιτροπή μετέφερε στην Ελλάδα το 1924 και το 1925 περίπου 200.000 Έλληνες που παρέμεναν στην Καππαδοκία και γενικότερα στην Κεντρική και Νότια Μικρά Ασία].

Α.2.

α-2, β-6, γ-1, δ-5, ε-4.

Β.1.α

Στη δεκαετία του 1880 τα κόμματα ήταν αρκετά πιο συγκροτημένα απ' ό,τι στο παρελθόν. Δεν είναι βέβαιο ότι μετά το θάνατο του ηγέτη τους τα κόμματα αναγκαστικά διαλύονταν. Στοιχεία που επέτρεπαν σ' ένα κόμμα να επιβιώσει, ακόμα και μετά το θάνατο του ηγέτη του, ήταν η θέση που είχε στην πολιτική ζωή της χώρας και η τακτική που ακολουθούσε. [Στα χαρακτηριστικά των κομμάτων πιθανόν μπορεί να προστεθεί η βουλευτοκρατία και η απουσία ταξικού χαρακτήρα].

Η βάση των κομμάτων εξακολουθούσε να μην έχει τυπική οργάνωση. Σημαντικό ρόλο στην κινητοποίηση των οπαδών των κομμάτων έπαιζαν η οικογενειοκρατία, οι πελατειακές σχέσεις και η εξαγορά ψήφων. Παρ' όλα αυτά, όσον αφορά τουλάχιστον τα δύο μεγάλα κόμματα, η επιλογή των εκλογέων βασιζόταν κατά κύριο λόγο στην κρίση τους για την πολιτική των κομμάτων, στις επιδράσεις που αυτά ασκούσαν κατά περιοχές και στα συμφέροντα κάθε κοινωνικής ομάδας.

ΠΥΛΗ

Β.1.β

Για την επιλογή των υποψηφίων βουλευτών, δηλαδή για την τοποθέτηση συγκεκριμένων υποψηφίων στο «ψηφοδέλτιο», έπαιζε ρόλο το αν είχαν ένα δικό τους τοπικό κύκλο οπαδών, ο οποίος επηρεαζόταν βεβαίως από πελατειακές σχέσεις και εξυπηρετήσεις.

Οι υποψήφιοι βουλευτές προέρχονταν σχεδόν αποκλειστικά από τα μεσαία και τα ανώτερα κοινωνικά στρώματα, όπως και κατά την προηγούμενη περίοδο. Πολλοί ήταν δικηγόροι και δημόσιοι υπάλληλοι. Σε αντίθεση με τους υποψηφίους, τα κομματικά μέλη προέρχονταν και από τα κατώτερα στρώματα.

Β.2.α.

Για την αποκατάσταση των προσφύγων η ΕΑΠ έλαβε υπόψη της ανάμεσα σε άλλες παραμέτρους και **τις αντικειμενικές συνθήκες.** Η ΕΑΠ διέκρινε την αποκατάσταση των προσφύγων σε *αγροτική* (παροχή στέγης και κλήρου στην ύπαιθρο) και *αστική* (παροχή στέγης στις πόλεις). Μολονότι οι περισσότεροι πρόσφυγες ασκούσαν στην πατρίδα τους «αστικά» επαγγέλματα (σχετικά με το εμπόριο, τη βιοτεχνία-βιομηχανία κ.τ.λ.), δόθηκε το βάρος στη γεωργία, γιατί υπήρχαν τα μουσουλμανικά κτήματα (κυρίως στη Μακεδονία, αλλά και στην Κρήτη, τη Λέσβο, τη Λήμνο και αλλού). Παράλληλα, η αγροτική αποκατάσταση ήταν ταχύτερη και απαιτούσε μικρότερες δαπάνες. Επιπλέον, η ελληνική οικονομία βασιζόταν ανέκαθεν στη γεωργική παραγωγή. Στα παραπάνω πρέπει να προστεθεί και η πολιτική σκοπιμότητα της αποφυγής κοινωνικών αναταραχών με τη δημιουργία γεωργών μικροϊδιοκτητών αντί εργατικού προλεταριάτου.

Β.2.β.

[Εξάλλου], Δόθηκε προτεραιότητα στην εγκατάσταση των προσφύγων στη Μακεδονία και τη Δυτική Θράκη, καθώς ήταν δυνατόν να χρησιμοποιηθούν τα μουσουλμανικά κτήματα και τα κτήματα των Βουλγάρων μεταναστών (σύμφωνα με τη συνθήκη του Νεϊγύ). Αυτό θα καθιστούσε τους πρόσφυγες αυτάρκεις σε σύντομο χρονικό διάστημα και θα συντελούσε στην αύξηση της αγροτικής παραγωγής. Επιπλέον, θα καλυπτόταν το δημογραφικό κενό που είχε δημιουργηθεί με την αναχώρηση των Μουσουλμάνων και των Βουλγάρων και τις απώλειες που προκάλεσαν οι συνεχείς πόλεμοι (1912-1922). Επιπλέον, έτσι εποικίζονταν παραμεθόριες περιοχές.

ΟΜΑΔΑ ΔΕΥΤΕΡΗ

ΘΕΜΑ Γ.1.

Μετά τη νέα ρύθμιση του Κρητικού Ζητήματος το 1906 και την παραίτηση του Πρίγκιπα Γεωργίου, καθήκοντα Ύπατου Αρμοστή στο νησί ανέλαβε ο Αλέξανδρος Ζαΐμης (Σεπτέμβριος 1906). Η πολιτική ομαλότητα, η οποία είχε διαταραχθεί εξαιτίας της επανάστασης του Θερίσου (1905), επανήλθε στην Κρήτη και μια νέα περίοδος δημιουργίας εγκαινιάστηκε. Το σημαντικότερο επίτευγμα της αρμοστείας Ζαΐμη υπήρξε η οργάνωση της Κρητικής Πολιτοφυλακής, του πρώτου στρατού του νησιού (1907). Η παρουσία των ξένων στρατευμάτων κατέστη πλέον περιττή και οι Μεγάλες Δυνάμεις αποφάσισαν να εκκενώσουν την Κρήτη μέσα σε ένα χρόνο, με μόνη εγγύηση την ασφάλεια των μουσουλμάνων της νήσου. Ένα ευχαριστήριο Ψήφισμα της Κρητικής Βουλής (21 Μαΐου 1908) ήταν η επίσημη πολιτική πράξη της χειραφέτησης της Κρήτης από την προστασία των Μεγάλων Δυνάμεων. Το νησί έπρεπε πλέον να κινείται με τις δικές του δυνάμεις στη διαχείριση του Κρητικού Ζητήματος.

Γ.1.α. Ωστόσο, δύο μεγάλα εξωτερικά γεγονότα ήρθαν να ταράξουν πάλι την πορεία των κρητικών πραγμάτων: η προσάρτηση της Βοσνίας και της Ερζεγοβίνης από την Αυστρία και

η ανακήρυξη της Βουλγαρίας σε βασίλειο, με ταυτόχρονη προσάρτηση της Ανατολικής Ρωμυλίας. **Προς επίρρωση των συγκεκριμένων δεδομένων, το δεύτερο ιστορικό παράθεμα (πρωτογενής ιστορική πηγή) καταγράφει ανάλογες πληροφορίες.** Πρόκειται για διάγγελμα της Κυβερνήσεως της Κρήτης προς τον κρητικό λαό, τον οποίο καλεί να επιδιώξει την ένωση με την Ελλάδα, καθώς η ανακήρυξη της Βουλγαρίας σε ανεξάρτητο βασίλειο και η προσάρτηση της Βοσνίας – Ερζεγοβίνης στην Αυστροουγγαρία, σε συνδυασμό με την *«αγαθήν θέλησιν των Προστατίδων Δυνάμεων»*, είχαν διαμορφώσει ένα ευνοϊκό διεθνές περιβάλλον για το ενωτικό ζήτημα *(«Προς τον Λαόν της Κρήτης ... εις την Αυστροουγγαρίαν»)*. Μάλιστα, στο ίδιο παράθεμα διαφαίνεται η ανησυχία της κυβέρνησης της Κρήτης για τυχόν επεισόδια σε βάρος των Τουρκοκρητικών και γι' αυτό το λόγο κάλεσε το λαό να σεβαστεί τα δικαιώματα των *«συμπατριωτών τους Μουσουλμάνων»*, όπως χαρακτηριστικά τους αποκαλεί, εκφράζοντας παράλληλα την πεποίθηση ότι οι Έλληνες του νησιού θα δείξουν την πρέπουσα στάση *(«Εναπόκειται ... σήμερον τούτου»)*.

Η ελληνική κυβέρνηση του Γ. Θεοτόκη υπέδειξε στους Κρήτες την ανάγκη λαϊκών κινητοποιήσεων, για την κήρυξη της ένωσης με την Ελλάδα. Σε λαϊκή συγκέντρωση στα Χανιά εγκρίθηκε ομόφωνα το πρώτο ψήφισμα της ένωσης. **Σχετικές είναι και οι πληροφορίες που λαμβάνουμε από το κείμενο Α, το οποίο αποτελεί πρωτογενή ιστορική πηγή,** καθώς πρόκειται για χειρόγραφη προκήρυξη του Ελευθερίου Βενιζέλου στις 22 Σεπτεμβρίου 1908, ο οποίος ευθυγραμμίζεται απόλυτα με τις υποδείξεις της ελληνικής κυβέρνησης. Στην προκήρυξή του ο Βενιζέλος επισημαίνει την ανάγκη να προβούν οι Κρήτες σε άοπλο συλλαλητήριο στα Χανιά την επομένη (23 Σεπτεμβρίου), προκειμένου να εκμεταλλευτούν την ευνοϊκή διεθνή συγκυρία που προέκυψε με την ανακήρυξη της Βουλγαρίας σε βασίλειο *(«Τρίτη μεσονύκτιον ... ζήτω η ένωσις»)*.

Μετά τα γεγονότα αυτά η Κρητική Κυβέρνηση εξέδωσε με τη σειρά της επίσημο Ψήφισμα (24 Σεπτεμβρίου 1908). **Απόσπασμα του ενωτικού αυτού ψηφίσματος παρατίθεται στο κείμενο Γ (συνεπώς πρόκειται για πρωτογενή ιστορική πηγή, όπως και οι δύο πρώτες).** Σύμφωνα με το ψήφισμα η κρητική κυβέρνηση κηρύσσει την ανεξαρτησία της νήσου και, ταυτόχρονα, την ένωση με την Ελλάδα σε ενιαίο συνταγματικό βασίλειο, ικανοποιώντας στην πράξη τη βούληση του κρητικού λαού, όπως αυτή εκφράστηκε στα παραπάνω συλλαλητήρια *(«Η Κυβέρνησις της Κρήτης ... Συνταγματικόν Βασίλειον»)*. **Επιπρόσθετα, στο κείμενο Γ** η Κυβέρνηση της Κρήτης διαβιβάζει στις «***Αρχές***» της νήσου την εντολή να συνεχίσουν την άσκηση των καθηκόντων τους σύμφωνα με όσα ορίζονται στο ενωτικό ψήφισμα *(«Εντέλλεται ... 24η Σεπτεμβρίου 1908»)*. Για την επίσημη έναρξη της νέας περιόδου της πολιτικής ζωής στην Κρήτη, σχηματίστηκε προσωρινή διακομματική Κυβέρνηση.

Η Ελληνική Κυβέρνηση, για να μην προκαλέσει διεθνείς περιπλοκές με την αντίδραση της Τουρκίας, απέφυγε να αναγνωρίσει επίσημα την ένωση και περιορίστηκε σε παρασκηνιακές οδηγίες στη νέα Προσωρινή Κυβέρνηση της Κρήτης.

Γ.1.β. Οι διαμαρτυρίες της Τουρκίας στην κήρυξη της ένωσης υπήρξαν έντονες. **Σύμφωνα με το κείμενο Δ,** οι Νεότουρκοι δεν θα ανέχονταν περαιτέρω απώλειες εδαφών μετά τη Βουλγαρία και τη Βοσνία - Ερζεγοβίνη. Κινδύνευε η αξιοπιστία της εξωτερικής τους πολιτικής, την οποία προσπαθούσαν να αποκαταστήσουν επιδεικνύοντας σθεναρή στάση στο ζήτημα της Κρήτης *(«Οι Νεότουρκοι εθνικιστές ... πρώτης διπλωματικής επιτυχίας»)*.

Από την άλλη, οι Μεγάλες Δυνάμεις δεν αντέδρασαν δυναμικά και φάνηκαν να αποδέχονται σιωπηρά τις νέες εξελίξεις. **Η αρχικά ευνοϊκή στάση των τεσσάρων προστατίδων δυνάμεων επιβεβαιώνεται στο κείμενο Δ.** Οι Μεγάλες Δυνάμεις διαβεβαίωναν τους Κρήτες ότι ήταν πρόθυμες να εξετάσουν τις νέες *εξελίξεις «μετ' ευμενείας»*, με μόνη προϋπόθεση την ασφάλεια των Τουρκοκρητικών *(«Η αντίδραση ... μουσουλμανικού πληθυσμού»)*, την οποία είχαν θέσει ως προϋπόθεση μετά το 1907 για την αποχώρηση των ξένων στρατευμάτων και για την οποία ήδη είχε μεριμνήσει –όπως προαναφέρθηκε στο κείμενο Β η Κυβέρνηση της Κρήτης.

Οι προστάτιδες Δυνάμεις τελικά δεν προχώρησαν σε καμιά επίσημη αναίρεση του πολιτικού καθεστώτος, όπως το είχαν υπογράψει το 1898. Η αλλαγή στάσης των Μεγάλων Δυνάμεων και η ενδοτικότητά τους έναντι της Τουρκίας διαφαινόταν, **σύμφωνα με την τέταρτη πηγή,** ήδη από την παράταση των διαπραγματεύσεων. Έτσι, η Τουρκία βρήκε την ευκαιρία να απαιτήσει από τις ευρωπαϊκές δυνάμεις να προβούν σε πλήρη διευκρίνιση των θέσεών τους *(«Πίσω από την παράταση ... ευρωπαϊκών προθέσεων»)*. Αυτό, βέβαια, δεν απέτρεψε τις Δυνάμεις να υλοποιήσουν την υπόσχεσή τους για ολοκλήρωση της απόσυρσης των στρατευμάτων που διατηρούσαν στο νησί, στις 24 Ιουλίου 1909, απόσυρση που είχε συμφωνηθεί και ξεκινήσει μετά την ίδρυση της Κρητικής πολιτοφυλακής (1907) *(«Η ουσιαστική εντούτοις απεμπόληση ... των τελευταίων αγημάτων τους»)*.

Όταν όμως υψώθηκε στο φρούριο του Φιρκά η ελληνική σημαία, οι Μ. Δυνάμεις απαίτησαν αμέσως την υποστολή της. Η Κυβέρνηση της Κρήτης δεν υπάκουσε και παραιτήθηκε. Και καθώς δεν βρέθηκε Κρητικός να υποστείλει την ελληνική σημαία, οι Μ. Δυνάμεις αποβίβασαν στρατιωτικό άγημα, το οποίο απέκοψε τον ιστό της. Η στάση αυτή των Μεγάλων Δυνάμεων έρχεται σε πλήρη συμφωνία με την εξαγγελία τους στις 30 Ιουνίου 1909 να διασφαλίσουν την προστασία των μουσουλμάνων και την έννομη τάξη γενικά, όπως και τα επικυριαρχικά δικαιώματα της Τουρκίας στη νήσο (Κείμενο Δ, «με την εξαγγελία … του σουλτάνου»).

Επιλογικά, το πολιτικό κενό στη δακυβέρνηση της Κρήτης μετά την παραίτηση της Προσωρινής Κυβέρνησης καλύφθηκε με προσωρινά κυβερνητικά σχήματα, έως τις εκλογές του Μαρτίου 1910. Το κόμμα του Ελ. Βενιζέλου πλειοψήφησε και σχημάτισε κυβέρνηση δύο μήνες αργότερα (17 Μαΐου 1910). Για το Κρητικό Ζήτημα άνοιγε μια νέα περίοδος, κατά την οποία ο κύριος διαχειριστής του ήταν ο Ελ. Βενιζέλος, που είχε οριστικά επιβληθεί ως η κορυφαία πολιτική προσωπικότητα στην Κρήτη.

ΘΕΜΑ Δ.1.

Δ.1.α. Στη διάρκεια του 18ου αιώνα, παρατηρήθηκε σημαντική ναυτιλιακή και εμπορική δραστηριότητα σε πολλές παραλιακές περιοχές του ελληνικού χώρου και σε νησιά, δραστηριότητα που ευνοήθηκε από διάφορες συγκυρίες, όπως η έξοδος της Ρωσίας στη Μαύρη Θάλασσα και το εμπόριο που αναπτύχθηκε στα εκεί λιμάνια της περιοχής (λ.χ. στην Οδησσό) και της Μεσογείου, η συνθήκη του Κιουτσούκ Καϊναρτζή (1774) μεταξύ της Ρωσίας και της Οθωμανικής αυτοκρατορίας που προστάτευε τα χριστιανικά -ελληνικά- πλοία και ιδιαίτερα η Γαλλική Επανάσταση και οι Ναπολεόντειοι πόλεμοι.

Ακολούθησαν δύσκολα χρόνια, με αποκορύφωμα τη δεκαετία της Ελληνικής Επανάστασης (1821-1830). Στη διάρκεια των συγκρούσεων, ο ελληνικός εμπορικός στόλος μετατράπηκε σε πολεμικό, οι δρόμοι του εμπορίου έκλεισαν και τα παραδοσιακά ναυτικά κέντρα γνώρισαν την καταστροφή (Ψαρά, Γαλαξίδι) ή την παρακμή. **Ανάλογες είναι και οι πληροφορίες του <u>πρώτου παραθέματος</u>, στο οποίο επιβεβαιώνεται ότι ένα σημαντικό ποσοστό των ιστιοφόρων που είχαν μετατραπεί σε πολεμικά καταστράφηκε κατά τη διάρκεια της Επανάστασης. Ειδικότερα για την Ύδρα και τις Σπέτσες οι απώλειες ανέρχονταν αντίστοιχα σε 78% και 50% του εμπορικού τους ναυτικού.**

Από την ακμάζουσα προεπαναστατική ναυτιλία απέμειναν λίγα πράγματα. Το κυριότερο από αυτά ήταν η προδιάθεση για τη θάλασσα και η γνώση των ναυτικών υποθέσεων. **Στο <u>πρώτο κείμενο</u>, βέβαια, επισημαίνεται η περίσωση ενός ισχυρού πυρήνα της ιστιοφόρου ναυτιλίας και μάλιστα καταγράφονται στο νηολόγιο της Ύδρας 100 πλοία χωρητικότητας 10.240 τόνων, ενώ για τις Σπέτσες αναφέρονται 50 πλοία συνολικής χωρητικότητας 10.324 τόνων με μέσο όρο τονάζ πάνω από 30 τόνους. Αξίζει να σημειωθεί – σύμφωνα με την <u>πρώτη πηγή</u> – ότι η προδιάθεση για τη θάλασσα αποδεικνύεται με την ίδρυση νέων ναυπηγείων σε νησιά και λιμάνια μετά τη λήξη του**

πολέμου της ανεξαρτησίας και συνακόλουθα με την ανάδειξη της ναυπηγικής σε «*μια από τις σημαντικότερες βιομηχανίες του νεοσύστατου κράτους*». Είναι επίσης γνωστό ότι η ναυπηγική συνέχισε να αποτελεί βασικό τομέα της ελληνικής βιομηχανίας και στα τελευταία χρόνια του 19ου αιώνα καθώς και στις αρχές του 20ού, όταν το βιομηχανικό δυναμικό της χώρας γίνεται σχετικά σταθερό και πολυδιάστατο.

Στο ίδιο πλαίσιο αρχικά της επιβίωσης και έπειτα της ανάκαμψης της ελληνικής ναυτιλίας εντάσσεται και η οικονομική άνθηση που σημειώνει το Γαλαξίδι ως κέντρο παραγωγής και εκμετάλλευσης ιστιοφόρων, παρά την καταστροφή του κατά τη διάρκεια των πολεμικών συγκρούσεων του Αγώνα της Ανεξαρτησίας. Όπως σημειώνει χαρακτηριστικά το δεύτερο ιστορικό παράθεμα από το 1840 έως το 1870 ο στόλος του έχει πενταπλασιαστεί και το 1870 αριθμεί 320 μεγάλα ιστιοφόρα έναντι των 700 που διαθέτει την ίδια χρονιά η Σύρος. Παράλληλα, το Γαλαξίδι συμβάλλει στην ανάπτυξη της ναυπηγικής βιομηχανίας στην Ελλάδα καθώς έχει αναδειχθεί σε κύριο ναυπηγικό κέντρο της Δυτικής Ελλάδας.

Για τις εξελίξεις στην ελληνική ναυτιλία εκείνης της περιόδου σημαντικές είναι και οι πληροφορίες του πίνακα, ο οποίος παρουσιάζει την αύξηση του αριθμού των ποντοπόρων φορτηγών ιστιοφόρων σε συγκεκριμένα ελληνικά ναυτικά κέντρα. Το έτος 1840 τα δεδομένα αποδεικνύουν τη γενικότερη ύφεση που γνώρισε η ελληνική ναυτιλία στη διάρκεια της Επανάστασης. Βασικά προεπαναστατικά ναυτικά κέντρα όπως η Ύδρα και οι Σπέτσες διαθέτουν περιορισμένο αριθμό πλοίων - αντίστοιχα 26 και 24 πλοία - γεγονός που ίσως συνδέεται με την σταδιακή παρακμή την οποία υπέστησαν μετά την απελευθέρωση, αν συνυπολογιστεί η πληροφορία του πρώτου παραθέματος που ανάφερε στο τέλος του αγώνα 1828 για την Ύδρα 100 πλοία και για τις Σπέτσες 50 πλοία. Τα δύο νησιά στη συνέχεια ανεβάζουν σημαντικά τον αριθμό των πλοίων, φτάνοντας το 1870 τα 119 και 211 αντίστοιχα με τις Σπέτσες να εμφανίζουν μεγαλύτερο βαθμό ανάκαμψης σε σχέση με την Ύδρα. Ο Πειραιάς το 1840 έχει στατιστικά ανύπαρκτη ναυτιλιακή υποδομή, αν ληφθεί υπόψη το μοναδικό ιστιοφόρο που καταγράφεται το 1840. Στη συνέχεια, αυξάνει το νηολόγιό του στα 49 πλοία, γεγονός που πιθανόν οφείλεται στη γειτνίασή του με την πρωτεύουσα και ίσως έτσι εξηγείται η περιορισμένη ανάκαμψη της Ύδρας. Επιπλέον, το πρώτο κείμενο ειδικά για τον Πειραιά σημειώνει ότι μετά την επανάσταση εξελίχτηκε σε ένα από τα κύρια εμπορικά κέντρα (μαζί με τη Σύρο) με τα πιο δραστήρια ναυπηγεία. Το Γαλαξίδι, όπως ήδη προαναφέρθηκε, διέθετε το 1870, 319 ιστιοφόρα σε σύγκριση με τα 64 που είχε καταφέρει να διατηρήσει μέχρι το 1840. Τη σημαντικότερη, βέβαια, εξέλιξη εμφανίζει η ναυτιλία της Σύρου. Τα 90 πλοία του 1840 αυξάνονται μέσα σε 30 χρόνια σε 700.

Συνολικά το 1840 ο πίνακας καταγράφει για πέντε από τα ναυτικά κέντρα της Ελλάδας 205 πλοία, τα οποία το 1870 αυξάνονται σε 1.398, εξέλιξη που αποδεικνύει ότι ο αριθμός και η χωρητικότητα των πλοίων της ελληνικής ναυτιλίας δεν έπαυαν να αυξάνουν. Μάλιστα το 1840 τα ελληνικά πλοία είχαν συνολική χωρητικότητα 100.000 τόνους, ενώ το 1866 ξεπερνούσαν τους 300.000 τόνους. **Από τους 100.000 τόνους του 1840 σημαντικό ποσοστό πιθανόν ανήκε στα ιστιοφόρα της Ύδρας και των Σπετσών, καθώς, όπως προαναφέρθηκε στο πρώτο κείμενο σημειώνεται ότι η μετεπαναστατική χωρητικότητα του εμπορικού τους ναυτικού έφτανε τους 20.000 τόνους**. Εξάλλου είναι γνωστό ότι στη διάρκεια του 19ου αιώνα, η ελληνική ναυτιλία, παρά τις περιόδους κρίσης που πέρασε και παρά τον ανταγωνισμό των υψηλού κόστους και τεχνικών απαιτήσεων ατμοπλοίων, ακολούθησε -**τεκμηριωμένα από τον πίνακα**- ανοδική πορεία. Η ανάπτυξη αυτή δεν ήταν αυτονόητη. Υπήρξαν έντονες αυξομειώσεις στην περίοδο κατά την οποία τα ελληνικά ιστιοφόρα αντικαταστάθηκαν από ατμόπλοια. Το ίδιο χρονικό διάστημα πολλά από τα εθνικά δημόσια έργα έγιναν για την εξυπηρέτηση της ναυτιλιακής δραστηριότητας. Κατασκευάστηκαν λιμάνια και δημιουργήθηκε ένα σύστημα φάρων, που έκανε πολύ ασφαλέστερη τη ναυσιπλοΐα στις ελληνικές θάλασσες.

ΠΥΛΗ

Δ1.β. Στο ελληνικό κράτος, στη θέση των παλιών κέντρων που παρήκμασαν, αναδείχθηκαν νέα. Το πιο σημαντικό απ' αυτά ήταν η Σύρος, η οποία στη διάρκεια της Επανάστασης δέχθηκε κύματα προσφύγων, κυρίως από τη Χίο.

Η στρατηγική θέση του νησιού, στο κέντρο του Αιγαίου και πάνω ακριβώς στις διαδρομές που συνέδεαν τα Στενά και τη Μαύρη Θάλασσα με τους μεσογειακούς δρόμους του εμπορίου, συνέβαλε στη δημιουργία ισχυρότατου -όχι μόνο για τα ελληνικά μέτρα- ναυτιλιακού κέντρου. Η οικονομική άνθηση του νησιού βέβαια πιστοποιείται έμμεσα και από το γεγονός ότι η Εθνική Τράπεζα της Ελλάδος προχώρησε στην ίδρυση υποκαταστήματος στην Ερμούπολη το 1846.

Για την ακμή της Σύρου ως ναυτιλιακό κέντρο γενικά γίνεται λόγος στα <u>δύο πρώτα παραθέματα και στον πίνακα</u>, ενώ αναλυτικότερη παρουσίαση των συνθηκών οικονομικής ανάδειξης της Σύρου παρουσιάζεται στο <u>τρίτο κείμενο</u>. Ειδικότερα για το εμπόριο ο συγγραφέας Καρδάσης Β., σημειώνει ότι η εισαγωγική δραστηριότητα σημείωνε υψηλότερα κέρδη σε σχέση με τις περιορισμένες εξαγωγές των Συριανών εμπόρων. Η υπεροχή των εισαγωγών συνδέεται με το γεγονός ότι η Σύρος εξελίχτηκε σε διεθνές κέντρο διαμετακομιστικού εμπορίου, καθώς μέσω της Σύρου «διοχετεύονταν» στη Δύση τα προϊόντα της Ανατολής και αντίστροφα. Η Ερμούπολη της Σύρου, μάλιστα, φαίνεται ότι αποτέλεσε τη βάση αγοραπωλησιών και εμπορικών διαπραγματεύσεων διαθέτοντας τους αποθηκευτικούς χώρους (transit) που ήταν απόλυτα αναγκαίοι για την εμπορική πρακτική της διαμετακόμισης. Παράλληλα, τα εισαγόμενα προϊόντα έβρισκαν μέσω της Σύρου τον δρόμο τους για την «ελληνική ενδοχώρα», τονώνοντας το καθηλωμένο σε χαμηλά επίπεδα εσωτερικό εμπόριο με εισαγόμενα καταναλωτικά προϊόντα.

Η οικονομική ανάδειξη της Σύρου -σύμφωνα με το <u>τρίτο παράθεμα</u>- δεν βασίστηκε μόνο στην εμπορική δραστηριότητα. Ζωτικής σημασίας για την εγχώρια οικονομία υπήρξε το ναυπηγείο της Ερμούπολης. Στο <u>πρώτο παράθεμα</u> αναφέρεται γενικά ότι μετά την Επανάσταση η Σύρος (και ο Πειραιάς) έγινε κύριο εμπορικό κέντρο με δραστήριο ναυπηγείο που κατασκεύασε από το 1827 μέχρι το 1834 πάνω από 260 πλοία. Η συγκεκριμένη – πλούσια δραστηριότητα σύμφωνα με την <u>τρίτη πηγή</u> – συνδέεται με την παρουσία και εργασία ναυπηγών από τα Ψαρά και τη Χίο, παρουσία που οφείλεται και στα προσφυγικά ρεύματα τα οποία προκάλεσε η αποτυχία του απελευθερωτικού κινήματος στα νησιά του Αιγαίου, όπως ήδη προαναφέρθηκε. Η οικονομική αξία της ναυπηγικής δραστηριότητας στην Ερμούπολη πιστοποιείται και από τον αριθμό των 1.000 και πλέον εργαζομένων στο εκεί ναυπηγείο ενώ συνολικά η Ερμούπολη αριθμούσε 7.650 οικονομικά ενεργούς οικονομικά πολίτες.

Η οικονομική ανάδειξη της Σύρου ενισχύθηκε και από την ανάπτυξη της εμποροναυτιλιακής δραστηριότητας. Στο νηολόγιο του νησιού το 1870 - σύμφωνα με το <u>δεύτερο παράθεμα και τον πίνακα</u> - είναι εγγεγραμμένα 700 πλοία.

Καταληκτικά, στην ανάπτυξη της Σύρου σημαντικό ρόλο διαδραμάτισε η δυναμική παρουσία και δραστηριότητα των ελληνικών παροικιών στα κυριότερα εμπορικά κέντρα της περιοχής: στα λιμάνια της Νότιας Ρωσίας, στις εκβολές του Δούναβη, στην Κωνσταντινούπολη, στη Σμύρνη και αργότερα στην Αίγυπτο.

ΠΥΛΗ